

De wieg van Theodor

FIFINE KIST

Theodor zou de dag dat hij de wieg bij Peter en Will Boezeman ophaalde nooit meer vergeten, maar hij was blij dat het gelukt was om het loodzware ding, samen met de broer van Ellen die in de winkel aan het werk was en hem even kon helpen, de smalle trappen af te krijgen. ‘Er zit nog wel flink wat werk aan voor die gebruikt kan worden,’ zei hij terwijl ze halverwege de trap stonden uit te rusten, en vroeg zich af hoe hij dat zou gaan aanpakken. Voorzichtig, heel langzaam reed hij de Leidsestraat uit, het ijzeren gevaarte stevig vastgebonden op het imperiaal van zijn auto. Voordat hij de hoek omging, wapperde iemand naar hem met zijn handen om hem alweer te laten stoppen. Ongeduldig draaide hij zijn raampje open.

‘Is ’ie te koop?’ vroeg de man die de wieg onderzoekend in zich opnam.

Theodor reageerde kortaf: ‘Nee, het is een familiestuk’, en draaide snel het raampje weer dicht, blij met z’n lading, en vervolgde zijn weg naar huis, naar Ellen. Hij hield van goede, degelijke spullen en materialen, en dit was een goed ding.

Hun kind zou in deze wieg komen te liggen. Welke kinderen er tot nu toe in hadden gelegen wist hij niet, maar een ding wist hij zeker. Hij wilde de weg van de wieg blijven volgen en daarmee iets doorgeven aan een volgende generatie – al besepte hij nu nog niet zo goed wat en waarom.

De wieg werd na aankomst pontificaal midden in de kamer gezet van hun huis aan de Hoogte Kadijk. Je kon goed zien dat er lang geen gebruik van was gemaakt. Het ijzer was zwart uitgeslagen en een beetje verroest, ze moesten flink aanpakken om het weer mooi glad en glimmend te krijgen. Eerst had hij samen met zijn vader eindeloos geschuurd en alle roest verwijderd. Daarna hadden ze een nieuwe laag witte verf aangebracht. Ellen maakte heel handig nieuwe bekleding van een stof met plooitjes aan de zijkant, die de hele binnenkant bedekte. Ze zou altijd bezig blijven om zelf met stoffen te werken en dingen te ontwerpen.

‘Zorg maar dat hij in de relatie blijft,’ had zijn vader gezegd. Maar wat bedoelde hij eigenlijk met die opdracht, piekerde Theodor later daaraan terugdenkend.

Het kwam natuurlijk vaker voor dat binnen één familie kinderspullen zoals kleren, commodes, of een wieg werden doorgegeven. In de huidige maatschappij werd de deeleconomie steeds populairder, maar dan vaak zonder dat er een ideologische band voor nodig lijkt te zijn die verder reikt dan een praktische visie op vraag en aanbod. Maar zijn vader bedoelde waarschijnlijk iets anders. Hij zag een grotere kring van onderlinge verwantschap en verbondenheid die wel begon bij hun eigen familie, maar zich vervolgens verder uitbreidde. Naar een groep mensen die eenzelfde wereldbeeld met elkaar deelde, moeilijk te peilen voor buitenstaanders maar voor ingewijden vertrouwd, CPN'ers, communisten als zichzelf. Na de oorlog hoopten ze dat alles anders zou worden.

*

Het was de zoveelste keer dat Theodor, netjes met een watervaste viltstift, de naam van een pasgeborene noteerde op de bodem van de wieg. Zorgvuldig nam hij de voornaam en het geboortjaar over van het geboortekaartje dat voor hem lag. Nu geen fouten maken, dacht hij bij zichzelf. Met vaste hand noteerde hij letter voor letter en voegde zo weer een deelnemer toe aan de al bestaande reeks van wiegelingen. Een indrukwekkende lijst was het inmiddels geworden op de simpele spaanplaten bodem. Allemaal bekende namen. Hij zag de gezichten van de ouders voor zich. Uitkijkend naar het nieuwe leven dat zich aankondigde, en druk bezig met alle praktische voorbereidingen die daarvoor nodig waren, als ze bij hem de wieg kwamen ophalen.

Hij was gemaakt van ijzer en had een gebogen onderstel waardoor je de baby zachtjes heen en weer kon laten schommelen. Op de rand zaten drie stevige knoppen en twee handvatten waarmee met een lome, gelijkmatige beweging de baby langzaam in slaap kon worden gewiegd. Het harde en koude ijzer had wel bekleding nodig voordat er een klein baby'tje in kon liggen. Bij iedere geboorte werd de wieg weer met een andere, nieuwe stof bekleed en met strikjes vastgemaakt aan het ijzeren frame. De soort stof die gebruikt werd veranderde mee met de jaren en de baby's, net als de mode.

De lijst met namen bestond nu uit totaal vier kolommen, begon rechts bovenaan, en bedekte meer dan de helft van de bodem. Vierenveertig namen stonden er inmiddels op. Namen van kinderen die hij allemaal kende. Zonen en dochters

geboren binnen zijn eigen sociale netwerk, dat ooit was begonnen met medecommunisten onderling, uit Amsterdam.

Theodor en zijn vrouw Ellen hadden de wieg in 1959 zelf gekregen van een bevriend echtpaar. Het was Theodor die toen op het idee was gekomen om hem opnieuw door te geven. Sindsdien had hij de centrale rol van beheerder op zich genomen bij wie de wieg steeds weer terugkwam. Hij repareerde wat nodig was, en zag de wieg vervolgens weer opgehaald worden, al tientallen jaren lang. Het plan van Theodor, ooit begonnen binnen een groep vrienden en familie was alsmaar groter geworden en inmiddels uitgegroeid tot een levende geschiedenis van een aantal generaties.

De eerste negen namen die op de bodem stonden waren met eenzelfde hand en stijl opgeschreven, in één keer, achter elkaar genoteerd. Na de geboorte van hun jongste zoon Ruben in 1967, de negende op de lijst, verdween ook de eenvormigheid in het schrift van de opgeschreven namen. Je kon zien dat elke naam zijn eigen handschrift kreeg, van dat moment in de tijd. Hier was Theodor pas echt begonnen met zijn plan om als een soort archivaris de gegevens te verzamelen van alle gebruikers van de wieg in de loop der jaren. De eerste negen namen werden door hem geantedateerd. Hij zou ook alle geboortekaartjes bij de namen bewaren als een eigen kaartsysteem, een bevolkingsregister van de gebruikers. En daarmee was ‘De Wieg’ geboren.

Er was iets opvallends aan de volgorde van de namen. De eerste naam was van zijn eigen dochter: Saskia, met daarachter haar geboortejaar, 1959. Ze stond helemaal rechts bovenaan, op de bodemplaat. Waarom zou je daar beginnen met schrijven en niet gewoon links bovenaan? Theodor had in zijn leven een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt van metaalarbeider tot beeldhouwer, en misschien was dit achteraf gezien een van zijn eerste pogingen om uit het keurslijf van zijn bestaan als fabrieksarbeider te breken. Een project uit te voeren, en vorm te geven precies zoals hij het zelf bedacht had. En waarom zou je dan de eerste naam links bovenaan zetten, waar iedereen verwachtte dat die zou staan?

Bij de metaalfabriek Eland-Brandt, aan de overkant van het IJ, maakte Theodor sinds zijn zestiende ramen en schuifpuien van staal en aluminium. In de grote hal aan de Distelweg in Amsterdam-Noord stond hij jarenlang tussen de andere constructiebankwerkers. Om hen heen lagen grote stapels kozijnen; de hele dag dreunde het lawaai van de lasapparaten, boren en slijpmachines in hun oren. Later zei

Theodor vaak dat hij dankbaar was voor de lastechnieken die hij bij Eland-Brandt geleerd had. Als kunstenaar maakte hij gebruik van zijn daar opgedane kennis om sculpturen te maken van steen en metaal. Zijn techniek noemde hij later nogal cryptisch ‘fysioplastisch’ en ‘steunend op het waargenomene op basis van intuïtie en gevoel’. Hij bepaalde voortaan zelf wat er uit zijn handen kwam en niet meer de fabriek, waar alles draaide om de ijzeren wetten van de markteconomie.

De tijdgeest zat mee voor zijn carrièreswitch. De economische groei zorgde ervoor dat het mogelijk werd voor kunstenaars in Nederland vanaf de jaren '50 een vast inkomen te krijgen van de overheid, waarvoor ze dan wel in ruil regelmatig een kunstwerk moesten inleveren. De BKR, Beeldende Kunstenaars Regeling, zoals die regeling ging heten, werd een groot succes. Zo groot dat de kosten en het aantal kunstwerken van deelnemers, waar een bestemming voor gezocht moest worden, tot problemen leidde en de regeling uiteindelijk werd afgeschaft. Voor Theodor betekende de BKR dat hij kon stoppen met zijn werk in de fabriek van Eland-Brandt en zich vanaf 1975 kon vestigen als vrij kunstenaar. Nog steeds werkt hij dagelijks in zijn atelier, een oude garage in de Jordaan, aan zijn oeuvre en regelmatig toont hij zijn werk op tentoonstellingen.

Theodor en Ellen waren beide Amsterdammers van geboorte en zoals veel communistische jongeren in die tijd lid van het ANVI, het Algemeen Nederlands Jeugd Verbond. Achteraf hadden ze elkaar voor het eerst gezien kunnen hebben op het Wereldjeugdfestival in Moskou in 1957. Van huis uit werd van ze verwacht dat ze deelnamen aan dit festival en daarmee hun betrokkenheid bij de partij toonden. De populariteit van de CPN in Nederland was vlak na de oorlog enorm toegenomen en de partij wilde dat graag zo houden. Internationale verbondenheid met andere communisten kon daaraan bijdragen. Voor de reis moest eerst gespaard worden en kennelijk was dat maar liefst zevenhonderd deelnemers gelukt. Nog nooit waren er zo veel Nederlandse jongeren naar een jeugdfestival gegaan. Op een mooie zomerdag werd op het Centraal Station van Amsterdam omgeroepen dat een extra trein naar Moskou gereed stond op het vijfde perron.

Hun eerste echte ontmoeting was pas na terugkomst van het festival, in Zaandam bij een gemeenschappelijke kennis die ook mee was geweest naar de Sovjet-Unie. Ellen was na thuiskomst bij hem de foto's gaan bekijken van hun reis en had aan hem gevraagd: ‘Wie is die leuke jongen eigenlijk?’ die ze bij alle festiviteiten in

Moskou blijkbaar had gemist. De volgende afspraak in Zaandam werden ze allebei uitgenodigd. Na die ontmoeting was het aan.

*

Anderhalf jaar na dat, in meer dan één opzicht, geslaagde Wereldjeugdfestival reed Theodor de Amsterdamse Leidsestraat in. Toen nog een drukke doorgaande route met autoverkeer. Zijn auto van Amerikaanse makelij, die bevielen hem beter dan die koekblikken uit het Oostblok, parkeerde hij op de stoep. Hij was handig met auto's en kon ze zelf repareren als er iets mee was. Dat drukte de kosten waardoor hij een van de weinigen in zijn vriendenkring was met een eigen auto. Ellen en hij verwachtten hun eerste kind. Ellens broer, Theo, had gevraagd of ze al een wieg hadden, hij wist er anders nog wel een die toch niet gebruikt werd, bij mensen die boven de boekwinkel woonden waar hij werkte. De wieg stond al een tijd op zolder bij Peter en Will Boezeman.

De Boezemans woonden al tien jaar in de Leidsestraat, boven de communistische boekhandel en uitgeverij Pegasus, schuin tegenover Metz & Co, een winkelpand ingeklemd tussen meubelfirma Gispen en horlogemaker Kiek. Omdat de winkel hun woonverdieping nodig had als opslagruimte voor boeken, zouden ze vertrekken naar een andere woning in West. Peter en Will kenden elkaar uit Utrecht, waar hun paden elkaar hadden gekruist. Will Boekhoff, zoals ze toen nog heette, bracht Joodse kinderen onder in Friesland, was koerierster en stencilde *De Waarheid*. De details van zijn verzetswerkzaamheden sprak hij nooit over, ook niet met haar. Na de oorlog werd Peter hoofdredacteur van het communistisch familieweekblad, *Uilenspiegel*. Hij was oorspronkelijk van katholieken huize, zij streng gereformeerd. Geleidelijk verruilden ze, door wat ze hadden meegemaakt tijdens de oorlog, hun geloof voor een andere overtuiging: het communisme. Zo begonnen ze samen aan een nieuwe toekomst. Via een bevriende antiquair kregen ze wat spullen om hun huis mee in te richten, waaronder een antieke wieg. Toen ze naar Amsterdam verhuisden kwamen ze in de Leidsestraat te wonen. De wieg verhuisde mee.

De eerste keer dat Will zwanger was, werd de wieg alvast van zolder gehaald. Vanwege een zeldzame aandoening, een dubbele baarmoeder waardoor de kans op een miskraam of een vroeggeboorte groot was, werd hun eerste kind dood geboren.

Ondanks dat de artsen waarschuwden voor de blijvende risico's probeerden ze het nog een aantal keren tevergeefs.

Will was op een avond alleen thuis geweest toen er plotseling werd aangebeld; het was buiten heel lawaaiig geweest. Mensen waren aan het demonstreren omdat de Russen Hongarije waren binnengevallen en dat namen ze alle communisten kwalijk.

'Hoe is het Will, heb je hulp nodig?' hoorde ze van beneden roepen. Lou, een goede vriend, kwam de trap op stommelen met een paar boksmaten in zijn kielzog. Hij was gealarmeerd door de rellen in de stad, en had zich ongerust gemaakt. Hij probeerde haar te kalmeren.

'Ik ben blij dat je er bent, want ik heb doodsangsten uitgestaan,' zei ze tegen hem, 'ik hoorde een grote knal en toen ik naar beneden keek zag ik het gebroken glas van de winkelruit op straat liggen.'

Haar man was die hele avond in Felix Meritis, op het partijkantoor van de CPN, en werd daar ook aangevallen door een woedende menigte, waardoor hij niet naar huis kon komen om haar te helpen. De teloorgang van de CPN was ingezet, met als gevolg verlies van leden en aanzien. Ondertussen knaagden de mislukte zwangerschappen en het verdriet verder aan hun relatie.

Voor heel veel mensen was het nog te vroeg om te gaan twijfelen aan de communistische partij. Het einde van de oorlog was nog kort geleden en de herinneringen aan de solidariteit binnen het verzet uit die periode waren nog te vers. Will werd als afgevaardigde voor de Vereniging Nederland-USSR naar Moskou gestuurd en maakte op het Rode Plein de parades mee ter ere van veertig jaar Oktoberrevolutie tussen de vlaggen en de militairen. Tijdens die reis ontstond een korte affaire met een bevriende schrijver, een deelnemer aan de Nederlandse delegatie. Bij terugkomst biechtte ze alles op om de lucht te klaren. Maar haar echtgenoot werd razend en stikte van jaloezie na de verhalen over haar avontuur achter het Gordijn. In de daaropvolgende verzoening en de euforische dronkenschap die erop volgde, raakte ze voor de vierde en laatste maal zwanger. Een wanhoopsdaad.

Deze laatste keer zei de vermaarde gynaecoloog van het OLVG Kloosterman dat het goed zou komen, mits ze aan het einde van de zwangerschap in het Wilhelmina Gasthuis zou verblijven. Bedrust. Ondanks dit advies, dat Will gewetensvol had opgevolgd, werd ook het vierde kind dood geboren. Eenzaam lag ze tussen de moeders met hun pasgeboren baby's. Het zou haar leven tekenen, net als de oorlog. De wieg werd naar de zolder verbannen.

De verwijdering die tussen hen was ontstaan en het definitieve afscheid van hun kinderwens, betekende niet dat Peter en Will lang met z'n tweeën bleven op hun nieuwe adres in Amsterdam West aan de Postjeskade. Na de verhuizing van de Leidsestraat, om plaats te maken voor de boekenvoorraad, was een jonge redacteur van het communistische gezinsweekblad *Uilenspiegel*, Dick, bij hen ingetrokken. Hun huis werd een sociale ontmoetingsplek voor tieners die daar de jeugdtribune *Wij zijn jong en dat is fijn* in elkaar zetten, en echte redactievergaderingen hielden. Avondenlang werd er geboomd en ontvluchtten de jongens en meiden hun ouderlijk huis waar het lang niet zo spannend was als bij dat kinderloze stel, waar de deur altijd open stond. Will kreeg een verhouding met de twintig jaar jongere Dick, maar bleef ook samenwonen met Peter. De jaren zestig konden beginnen.

*

Al die tijd was de wieg in gebruik geweest: als begin voor die eerste periode in een mensenleven. Allemaal kinderen van mensen die hij op een of andere manier kende en die bij hem terecht waren gekomen met de vraag of ze het schommelende ledikantje konden lenen. Inmiddels had de wieg vele buurten van Amsterdam gezien, en was zelfs ook wel iets daarbuiten terechtgekomen, helemaal in Nieuwkoop of Edam bijvoorbeeld. Aanvankelijk circuleerde de wieg binnen een aantal families, allemaal bekenden van elkaar, maar de kring breidde zich steeds verder uit. Net als het opgaan van de CPN in GroenLinks eind jaren tachtig, waardoor bepaalde idealen verwaterden en de ontwikkeling van steeds kleinere verschillen tussen de linkse partijen werd bezegeld, bewoog de groep gebruikers van de wieg mee met de veranderingen in de samenleving. Progressief vaak nog wel, maar zeker niet allemaal meer communist.

Een werkgroep van sympathisanten, van wie de meesten onmiskenbaar van communistischen huize, bevlogen en goedgebekt, zorgde dat de wieg niet vergeten werd en werkte als een soort club van moderne 'vrijgestelden' aan het imago door het verzorgen van publicaties, een website en misschien een documentaire. Bij de laatste reünie kwamen oude bekenden elkaar tegen, maar er waren ook lieden die daar in de werkplaats tussen allemaal oude drukpersen, de grote passie van een van de organisatoren, voor het eerst andere wiegelingen ontmoetten.

Tussen dit gezelschap in stond de wieg, nog steeds in goede staat dankzij het zorgvuldige onderhoud door Theodor en Ellen, opgesteld. Als een tijdscapsule verbond ze de aanwezigen, ouders en kinderen, die allemaal een deel van hun geschiedenis konden vertellen, door het feit dat ze een voorwerp met elkaar deelden. En wat is het leven waard zonder gemeenschappelijke herinneringen?

Ook voor zijn eigen dochter was de wieg haar eerste slaappleaats geweest. Apentrots waren ze, als ze na een slaapje naar buiten gingen, en haar in de grote wandelwagen legden waarmee ze over straat liepen via de Hoogte Kadijk, langs de haringstal en de molen aan de Funenkade, richting de Dappermarkt. Dat zijn eigen kinderen en kleinkinderen wiegelingen waren geweest stemde hem tevreden, omdat zij daarmee de waarde van deze traditie hadden doorgegeven.

Als ze op zondag allemaal kwamen eten, bespraken ze hun levens en werd de toestand in de wereld doorgenomen. Ooit hoopte hij dat een van hen wetenschapper zou worden en zo een bijdrage zou kunnen leveren aan de maatschappij en daarmee te strijden tegen het onrecht dat nog steeds bestond. Kennis was daarbij een belangrijk instrument, vond hij. Hij gaf ze op verjaardagen steevast een boek, omdat hij ervan overtuigd was dat lezen je iets leerde, je verder bracht. Het kostte hem moeite om waardering uit te spreken voor het succesvolle horecabedrijf dat een van zijn zoons samen met zijn vrouw runde. En hoe bijzonder het ook was dat z'n dochter kunstwerken van glas maakte, hij vond het nog steeds jammer dat ze nadat ze een paar keer was uitgeloot voor een medicijnenstudie, het uiteindelijk had opgegeven en geen hersenchirurg was geworden. Zijn normen en waarden waren gevormd, net als bij veel generatiegenoten, tijdens de oorlog. Als iemand hem iets vroeg over die periode, kon hij soms niet verder vertellen als hij aan een gebeurtenis terugdacht. Dan stroomden er alleen maar tranen alsof er een luikje ergens heel diep van binnen openging.

Het trappenhuis van hun bovenwoning in Amsterdam-Zuid was gelukkig veel ruimer, en een stuk breder dan de nauwe opgang waar hij ooit zelf de eerste keer de wieg had opgehaald in de Leidsestraat. Van auto's hield hij nog steeds. Voor de deur stond een oude Jaguar, oude kranten en lege flessen slordig op de achterbank. Ze reden er mee naar hun buitenhuis in het oosten van het land maar soms ook even naar de Ten Katemarkt voor de boodschappen. Op de eerste verdieping, in de hal hing een grote lijst aan de muur waarin door Theodor tientallen pasfotootjes verzameld waren met de gezichten van de familie door de jaren heen, een soort visuele stamboom waaraan je kon zien hoe iedereen steeds ouder werd. Een dynamisch kunstwerk waar

telkens nieuw materiaal aan kon worden toegevoegd, en waar hij de liefde voor zijn gezin door voelde, elke keer als hij er langs liep. Zonder oorsprong was je immers verloren.

Op de zolder stond de wieg nu al een tijdje ongebruikt in de stalling.

‘Waarom eigenlijk?’ verzuchtte Ellen toen ze op een avond samen met Theodor in de woonkamer zat. Ze begreep het niet.

‘Nog nooit is er zo veel aandacht voor het project geweest als het afgelopen jaar,’ voegde ze eraan toe, ‘en nu wil opeens niemand ’m meer gebruiken!’

Hij stond daar strategisch opgesteld in een hoek van de kinderkamer, die verder volgestouwd was met netjes gesorteerd speelgoed, poppenhuizen, opwinddieren en houten blokken: een speelparadijs voor de kleinkinderen. Op het matrasje, bovenop de plank met namen, lagen een lakentje en een dekentje, gemaakt door Ellen, met daarop gerangschikt een rijtje poppen die waakzaam de ruimte in starden alsof ze zich nu een beetje verveelden maar zich wel inspanden om de honneurs waar te nemen in afwachting van een nieuwe boreling.